

УСТЕ

Чомусь цього села, що за п'ять кілометрів на південний захід від Миколаєва, з милозвучною назвою Устя, звідки походить один з найвідоміших скульпторів нашого часу Іван Самостос, не зауважило енциклопедичне видання «Історії міст і сіл Української РСР» у Львівській області, яке вийшло 1978 року під егідою Інституту історії Академії наук УРСР, де головним редактором був доктор історичних наук, професор, академік АН УРСР, завідувач відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України АН УРСР, голова правління Національної спілки краєзнавців України, а на час видання ще й заступник голови Ради Міністрів Української РСР з питань культури, освіти та охорони здоров'я Петро Тимофійович Тронько. Так ніби мешканці цього села не працювали на безкраїх ланах цукрових буряків, їх не гнали на fronti Другої світової війни захищати країну рад, не було тут колгоспу, передові доярки, ланкові й механізатори якого будували світле майбутнє всього людства...

Це ще більш дивно тому, що про це село знайшов що сказати і присвятив йому чимало місця у 12-му томі (стор. 833) відомий «Географічний словник Польського королівства та інших слов'янських країв» (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*), виданий 1892 року під редакцією Броніслава Хлебовського, подавши не тільки його географічне положення, а й детальну історію, починаючи від першої згадки про це поселення. Щоправда, в старих документах це село писарі називали по-різному: *Uszczse*, *Uscze*, *Usczie*, *Usczye*, *Uszcze*, а поселень з подібною назвою згаданий Словник фіксує кілька десятків. Тільки в Галичині, крім згаданого села біля Миколаєва, було ще Усте Біскупське (Борщів), Усте над

Прутом (Снятин), Устє Зелене (Бучач), Устє Путилів (Буковина), Устє Руське (Польща, біля Горлиць). Слово Устє має давнє слов'янське походження й означає «гирло», «місце зливу двох річок». Усі села з такими назвами й справді лежали в місцях, де зливались ріки. В Усті, що біля Миколаєва, північною стороною села пливе Дністер, а з південного боку села з правої сторони в нього впливають Жебучів і Нежухівка. Від півдня на північ вздовж межі села Вербіж пливе ліва притока Дністра Щирець. В місці їх зливу й виникло поселення, для назви якого й не треба було щось особливого вигадувати: Устє та й Устє. Так прижилася ця назва й залишилася дотепер, хоч в советські часи були спроби «ощасливлювати» села іншими назвами, які свідчили б про заможність та щастя села під зорею сталінської конституції. Проте Устє біля Миколаєва це якось обминуло, щоправда, в довідникових виданнях його вже називали по-літературному – Устя, уподібнивши до ласкавої скороченої форми жіночого імені Устина.

Назва села не давала спокою дослідникам і вони знаходили їй різне пояснення. Приміром, що назва села могла піти нібито від того, що Дністер часто розливався й затоплював навколишні луки. А коли вода спадала, на березі залишалося багато риби, яка гинула й після неї валялося повно скелетів, а скелети з давньої мови – це усті. Ось і ще одне тлумачення назви села...

Основна забудова села Устя розміщена на лівому березі Дністра, між його притоками Щирком (Щиркою) і Зуброю. Село лежить за 4 км від міжнародної траси М06 Київ – Чоп. Неповдалік пролягає залізнична колія Львів – Стрий (до станції Миколаїв-Дністровський у с. Розвадів 3 км). До Львова аж сорок кілометрів.

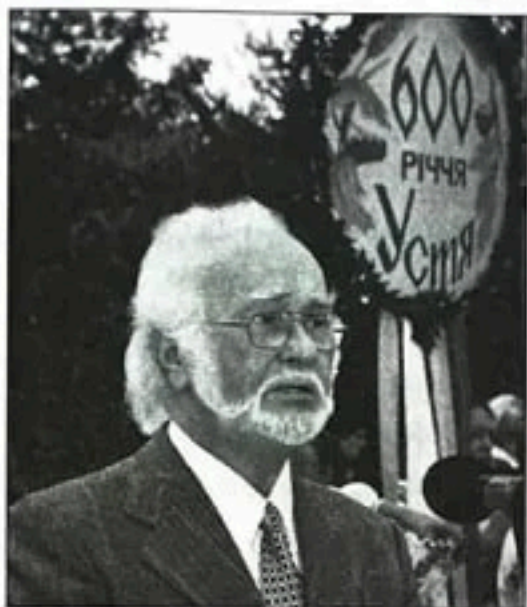
Устє, як і майже всі довколишні села, до приходу советської влади входило у так звану Фундацію графа Станіслава Скарбка, центр якої був у селі Дороговиж. Це село (у старих документах – Дроговиже) лежало на північний схід, в напрямку на Миколаїв. Мала ця фундація (в документах називалась ще як

більша посілість) в Устю, порівняно з іншими селами, не дуже великий маєток: лугів і городів 263 морги, а лісу 101 морг. Зате селяни (в документах – менша посілість) володіли 380 моргами орної землі, 544 моргами луків та городів, 265 моргами пастівників. Усі ці володіння припадали у 1880 році на 708 мешканців села, з яких тільки четверо були євреями, решта – греко-католиками, які мешкали у 121 будинку, тобто на кожне господарство в селі в середньому припало 3,1 морга орної землі, 4,05 морга луків та городів, 2,2 морга лісу. Тобто назвати село вельми заможним не можна було, а середнього достатку – так, бо 2 морги землі (1 морг = 0,56 га) було основою для більш-менш нормального існування селянської сім'ї. Щоправда, були в селі такі, що мали значно більше землі, але були такі, які й цього не мали. Як, зрештою, й по всіх селах.

Перша згадка про село, згідно з повідомленням «Географічного словника Польського королівства та інших слов'янських країв», зробленого на основі «Актів гродських і земських» відомим польським істориком Ксаверієм Ліске, який 1876 року врятував від закриття Львівський університет через брак урядового фінансування, піднявши на захист всю Європу, стосується 1433 року.

Правда, Ярослав Пастернак, відомий український археолог, якому завдячуємо відкриттям Крилоса біля Галича та саркофага Ярослава Осмомисла (близько 1130 – 1 жовтня 1187) в Успенському соборі, знайшов під час розкопок сліди середньовічного городища у цій місцевості. Це означало, що тут жили люди ще в часи Київської Русі. Польський літописець Ян Длугош під 1403 роком згадує про надання литовському князю Свидригайлові Ольгердовичу Жидачівської землі з округами Дроговиж, Устя та іншими поселеннями. Цю дату й взяли мешканці за першу писемну згадку про село, гонорово зафіксувавши її на таблиці при в'їзді до села.

Село від давніх часів переходило з рук одного власника до іншого, про що й засвідчують документи, які дійшли до наших часів.

*Іван Самотос
на свякуванні 600-річчя Устя,
2003 р.*

Від 1469 року Устя; поряд із сусідніми селами, згадується серед володінь родини Тарлів, хоча у пізніші роки, але вже як королівська власність, село було у довгостроковій оренді в різних руках. Спочатку – у Тарлів, пізніше у дроговизьких старост. 1498 року село було спалене під час татарського нападу настільки, що його мешканці звільнялись від сплати податків на шість років, а також їм дозволялось брати безкоштовно для опалення дерево з лісу. Не встигло село

отямитись від цього набігу, як грянув 1512 року наступний. І знову їх королівська милість змилосердилась і звільнила селян від податей на чергових шість років. Напади і руйнування села були частими. Особливо дошкульними були напади 1620, 1623 та 1648 років. Одні напади були такі, що хоч відрікайся цієї землі і йди в світ за очі, а інші – менш дошкульними. В 1530 році село належало до володінь червоногородського старости і платило податі «від землі в три плуги». Ця оригінальна міра означала, що податок платився від тої площі землі, яку можна було виорати за один день трьома плугами.

1565 року село стало власністю Миколая Монастирського і платило податів від 12 плугів землі. Від священника, млина бралось по 12 грошів, від ремісників – по чотири, а комірників – по шість. Чопове давало 5 флоринів 12 грошів. Добряче пили, як свідчить документ, вже і тоді!

Село явно збільшилось у розмірах і 1583 року його розділяють на Усте Верхнє, яке мало платити податів від семи плугів, від священника та дідича 24 гроші, та Усте Нижнє, яке мало платити від одного плуга і двох комірників по два гроші.

Ще один документ: в Кришині король Зигмунт Август 6 січня 1654 року повідомив Яна Тарла із Шапажовіц, Єжи Язловецького і Станіслава Фредруша дозволити Габрієлу Тарлу, охмістру двору королеви і холмському старості, викупити від них Дороговиж і Устє.

Через одинадцять років в люстрації записано, що село Устє засіло на півтора ланах, тобто десь на площі 36 га. Підданих – 12 людей. Чинш з лану приносить 10 золотих 20 грошів. Священник Матвій зі Стефаном сидять на чвертці лану і дають чинш в розмірі 15 золотих. Олекса Мельник дає вісім золотих. Матвій-загородник дає чиншу чотири золотих. Повинності для селян такі ж, як і в Дороговижі. Разом село Устє дає прибутку 44 золотих 10 грошів. Як на ті часи, то це був великий прибуток¹.

Чималих збитків завдавав селу Дністер. Весною він розливався і затоплював пасовища та орну землю. Збитки були великими, а тому ще за австрійських часів задумались люди, як втихомирити ріку, аби вона не завдавала шкоди. Десь у 1850-х роках з'явився австрійський державний проєкт випрямлення річища Дністра. Вирішили прокласти нове річище подалі від села. Відповідні роботи тривали ще й після Першої світової війни. Місцеві мешканці отримували добрий заробіток на земляних роботах на Дністрі. Землю вивозили на фірах, копали нове корито лопатами. Випрямлене русло Дністра проходило на північ від села. Внаслідок зміни корита ріки частково вивільнилися ділянки для сільського господарства. Від ріки насипали доволі високі дамби з вивезеної землі, але вони були непевними: часті повені заливали село, вода забиравала покоси й готові копиці сіна, картопля восени гнила на полях. На місці старого річища залишились заплави. Щойно у 1980-х роках для впорядкування Дністра було збудовано систему дамб.

¹ Про історію села розповів у своїй книжці «Історія села Устя від найдавніших часів до 1939 року», що вийшла у Львові 2009 року, відомий краєзнавець Василь Лаба, а також уродженець цього села Петро Галаник у книжці «Села Устя над Дністром», що вийшла 2009 року у стрийському видавництві «Щедрик».